

Sergejs Raḥmaņinovs un krievu māksla

Darba autors Arnita Tāraude

2021

Ievads

Šajā darbā īsi un kodolīgi ir apkopota informācija par komponistu Sergeju Rahmaņinovu (*Сергей Рахманинов*) un tā laika krievu mākslu. Darbs ir balstīts uz vairākiem zinātniskiem avotiem.

Tika izpētīta izcilā krievu komponista daiļrade – žanri, kuros komponēja; skaņdarbu tematika; raksturīgie izteiksmes līdzekļi; formveide; dramaturģija utt. Ir pievērsta uzmanība videi kurā viņš dzīvoja un notikumiem, kas ievērojami iespaidoja komponista daiļradi.

Ir pievērsta uzmanība 19. gadsimta beigu un 20. gadsimta sākuma krievu mākslai un kādi vēsturiski notikumi to ietekmēja. Īpaši šajā laikā veidojās jauni, ģeniāli mākslinieki, kas savu daiļradi, galvenokārt, veltīja tautai – tās vienotībai un spēkam. Viņi saglabā un papildina tautas tradīcijas. Visās nozarēs nāca jaunu ideju viļņi – īpaši tas bija saistīts ar revolucionāro kustību pārmaiņām. Notiek visu mākslas veidu sintēze. Mākslinieki sāka ciešāku sadarbību. Tika veidoti darbi cilvēku iekšējās pasaules harmonijas stabilizēšanai. Mākslinieki veicināja spēju pretoties nelabvēlīgai videi. Rakstnieki, domu un ideju meklējumā, veidoja sakarību starp realitāti, mitoloģiju un sapņiem. Īpaši māksliniekus piesaistīja dabas tēma – cilvēka un dabas vienotība. Šis pārmaiņu laiks veicināja mākslinieku izaugsmi.

Darbā ir atsauces uz izmantoto literatūru, tāpēc lasītājam ir iespēja atrast minētās grāmatas un bagātināt savu redzesloku.

Sergeja Rahmaņinova īss klavierdaiļrades raksturojums

Sergejs Rahmaņinovs (1873 – 1943) ir viens no sava laika izcilākajām personām. Ģeniāls komponists, virtuozs pianists un brīnišķīgs diriģents. Mums ir paveicies, ka S. Rahmaņinova laikā sāka attīstīties tehnoloģijas, kuras šodien ļauj mums redzēt un dzirdēt paša Rahmaņinova atskaņojuma ierakstus. Lasot komponista biogrāfiju, kur Oskars fon Rizemans (*Oskar von Riesemann*) ir apkopojis Rahmaņinova atmiņas, mums uzreiz ir jāatzīmē pedagogs, kas ievērojami iespaidoja turpmāko Rahmaņinova ceļu – Nikolajs Zverevs (*Николай Зверев*). Pie šī izcila krievu pedagoga Rahmaņinovs sāka mācīties 1885. gadā, iestājoties Maskavas konservatorijā. No 1888. gada klavierspēli apguva pie Aleksandra Ziloti (*Александр Зилоти*), harmoniju un instrumentāciju apguva pie Antona Arenska (*Антон Аренский*), kontrapunktu pie Sergeja Tanejeva (*Сергей Танеев*) (Riesemann 2017).

S. Rahmaņinovs ir komponējis daudzus mūzikas žanros. Viņam ir skaņdarbi:

- solistiem, korim un orķestrim;
- korim *a cappella* un korim ar klavieru pavadījumu;
- kameransambļi;
- skaņdarbi klavierēm;
- transkripcijas un pārlikumi;
- skaņdarbi balsij un klavierēm.

Mūzikas pasaulei mantojumā ir atstājis šādus klavierdarbus:

- divas sonātes (op. 28 un op. 36);
- *Variācijas par Šopēna tēmu* op. 22;
- *Variācijas par Korelli tēmu* op. 42;
- *Fantāzijas* skaņdarbi;
- seši muzikālie momenti op. 16
- 10 prelūdijas op. 23 un 13 prelūdijas op. 32;
- *Eīdes-gleznas* (op. 33 un op. 39);
- *Fragmenti*,
- seši skaņdarbi četrrocīgi op. 11,
- divas svītas divām klavierēm.

Pētot S. Rahmaņinova daiļradi, var droši apgalvot, ka viņš kā mūziķis ievērojami attīstījies un pilnveidojies 19. gadsimta pēdējā desmitgadē, savas daiļrades mākslas virsotni sasniedzot 20. gadsimta pirmajā desmitgadē: *Krasas pārmaiņas S. Rahmaņinova daiļradē veidoja pārceļšanās no dzimtenes 1917. gadā* (Соловцов 1950: 3). Turpmākais desmitgades posms iezīmējas komponista dzīvē kā daiļrades klusuma periods. Diemžēl šajā laikā nekas netika sacerēts. Tikai pēc nepilniem 10 gadiem Rahmaņinovs pamazām sāk komponēt. Bet neskatoties uz to, pat labākie šī laika skaņdarbi tādi kā trešā simfonija, *Rapsodija par Paganini tēmu*, nespēj konkurēt ar izcilākajiem Rahmaņinova darbiem, rakstītiem dzimtenes zemē (Otrais un trešais klavierkoncerts).

S. Rahmaņinovs klavierēm ir komponējis vairākos žanros. Viņa klavierdarbos izpaužas pianista ģenialitāte. Īpaši tas iezīmējas faktūrā un nošu pierakstā. Ir jāpiemetina, ka atsevišķos gadījumos, pēc nepieciešamības, viņš raksta savu aplikatūru, kuru noteikti ir jāievēro – tāpat kā Ferencs Liszt (*Franz Liszt*) aplikatūru. Tādā veidā viņš palīdz savu skaņdarbu interpretiem atbrīvoties no liekām grūtībām. Aplūkojot notis, uz pirmo acu skatienu konkrēta aplikatūra var likties neērta, toties apgūstot skaņdarbu, jebkurš atskaņotājmākslinieks piekritīs, ka piedāvātais variāts ir vislabākais. S. Rahmaņinova klavierdarbos izpaužas arī izcila simfonika domāšana, kas vairāk iezīmējas viņa skaņdarbos klavierēm ar orķestri. Īpaši to var ievērot viņa otrajā un trešajā klavierkoncertā, kas vienlaicīgi skaitās ne tikai par S. Rahmaņinova daiļrades virsotni, bet arī pasaules šedevri.

Padomju zinātnieks Anatolijs Solovcovs (*Анатолий Соловцов*) vienā no savām grāmatām analizē S. Rahmaņinova daiļradi. Viņš apgalvo, ka dzirdot Rahmaņinova mūziku, mēs vienmēr un uzreiz sadzirdam krievu cilvēka spēku. Tā ir saistīta ar krievu tautasdziesmām, krievu dabu un krievu cilvēku dzīvi, kā arī senkrievu dziedājumiem. Viņš piemetina, ka šim komponistam tāpat kā jebkuram izcilam māksliniekam ir sev raksturīgas īpašības. Citēju: *Rahmaņinovam vienlaicīgi ir kaislīga, bet tajā pašā laikā stingri savākta jūtu kustības izpausme; heroiska vai traģiska patētika; dramatisks savīļņojums; svētku gaviļējums; kā arī plašs lirisku melodiju un emociju savienojums* (Соловцов 1950: 7). Nav jāaizmirst par svarīgu Sergeja Rahmaņinova iezīmi – zvana tēmām. Tas ir saistīts ar krievu tautas ikdienas dzīvi. Gadsimtiem ejot, cilvēks dzima un auga zvanu skaņu krāsās. Pirmkārt, svinot svētkus un gaviļējot, tauta plaši izmantoja dažādus mazus zvaniņus. Otrkārt, liela nozīme ir baznīcu zvaniem, kas regulāri skandināja savā apkārtē, veidojot skaņu un tembru uzslāņojumu. Tas arī atspoguļojas šī izcila komponista daiļradē.

Padomju mūzikas zinātnieks Aleksandrs Aleksejevs (*Александр Алексеев*) savā grāmatā *Klavierspēles mākslas vēsture (История фортепианного искусства)* ir aprakstījis S. Rahmaņinova daiļradi. Pēc viņa domām, Rahmaņinovam kā izcilam pianistam, virtuozam un komponistam, kas tiecās pēc monumentāliem skaņdarbiem un tēliem, par ideālo māksliniecišķās izpausmes formu ir kļuvis klavieru koncerta žanrs. Zinātnieks saka, ka: *četri koncerti un Rapsodija par Paganini tēmu, ko faktiski varētu dēvēt par piekto koncertu, veido komponista vadošo māksliniecisko līniju* (Алексеев 1982: 88). Turpinot romantiska koncerta tradīcijas, Rahmaņinovs ievērojami papildināja un atjaunoja tēlu daudzveidību un māksliniecisko pusi. Komponistam raksturīgi izteiksmes līdzekļi redzami jau pirmajā klavierkoncertā *fadiezminorā*. Tur vērojams konflikts starp likteņa tēmu un vīrišķīga cilvēka rakstura tēmu. Rahmaņinovs atveidoja spēcīgu personu, kas spējīga pretojas grūtībām. Otrais Rahmaņinova klavierkoncerts *dominorā* atveido komponista jaunu māksliniecisku posmu. Galvenā tēma raksturo heroiskumu un stipru tautas garu. Raksturīgākās daiļrades īpatnības ievērojami iezīmējas trešajā klavierkoncertā *reminorā*, kas tika sacerēts starp divām revolūcijām. Tajā atspoguļojas komponista komponista-mākslinieka briedums, pārliecība un dziļāka filozofiska izpratne par šo pasauli. Citēju: *trīsdaļu koncertcikla ietvaros ir atveidota vesela klavieru orķestrāla simfonija. To uztver kā grandiozu poēmu par krievu tautas cilvēku likteņiem. Mūzika ir varenu kontrastu pilna. No liriskām pārdomām – gan pelēcīgām un bezcerīgām, gan gaišām par saulainu nākotni – līdz asiem konfliktiem un traģiskām situācijām* (Алексеев 1982: 89-90).

Runājot par citu žanru skaņdarbiem, par Rahmaņinova meklējumu laboratoriju kļuva prelūdijas un etīdes-gleznas. Salīdzinot ar izcilu poļu komponistu Frederiku Šopēnu (*Fryderyk Chopin*), Rahmaņinova prelūdijas ir diezgan izvērstas formas skaņdarbi ar plašu attīstību. Runājot par etīdēm, tad tāpat kā daudz citi romantisma pārstāvji, arī Rahmaņinovs izvairījās no konstruktīvām etīdēm. Neskatoties uz to, ka savos darbos viņš tiecās pēc virtuoziātes, viņam pamatā mākslinieciski tēli. Tieši tāpēc viņa etīde pārtop par etīdēm-gleznām, kur katrs skaņdarbs ietver sevī konkrētu stāstu un zīmējumu. Daudzās miniatūrās ir vērojama dinamizācijas tendence, tas atspoguļojas jau no jaunības gadiem, kad viņš redzami paplašina dažus tradicionālus žanrus. Daļa miniatūru līdzinās nopietniem un grandioziem koncertskaņdarbiem, kā, piemēram, *Prelūdija dodiezminorā* vai *Etīde-glezna laminorā* op. 39 Nr. 6.

Aleksejevs savā grāmatā sniedz diezgan konkrētu Rahmaņinova daiļrades raksturojumu: *Rahmaņinovam īpaši labi izdevās savienot kompozīcijas paņēmienus, ko izveidoja liriski-*

psiholoģisku un žanriski-episku virzienu krievu mūzikas pārstāvji; melosa intonācijas ekspresiju ar monumentālu attīstības plašumu; pēkšņu cīņas spara impulsu ritmiku, kā arī pakāpenisku un pastiprinātu enerģijas pieplūdumu un materiāla attīstību, kas līdzinās baznīcas zvanu iešūpošanai. Uz šī pamata veidojās Rahmaņinovam raksturīga dinamizācija (Алексеев 1982: 92).

Apkopojot iepriekš teikto, var droši apgalvot, ka Sergeja Rahmaņinova ieguldījums mūzikas vēsturē ir grandiozs. Viņš bija ne tikai ģeniāls sava laika komponists un pianists, bet arī viens no izcilākajiem visu laiku mūziķiem. Ievērojami papildinājis pastāvošo žanru formveidi un dramaturģiju. Ir ieviesis jaunus izteiksmes līdzekļus.

Krievu māksla 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā

Šajā laika posmā Krievijas teritorijā risinājās vēsturiski notikumi. Tika sasniegta kapitālisma augstākā pakāpe – imperālisms. Revolucionāru kustību pārņēma proletariāts. Notiek 1905. gada revolūcija. Daudzi tā laika mākslinieki iegrima pesimismā. Neskatoties uz to, krievu tauta atrada milzīgu spēku mākslā – tika sacerēta brīnišķīga literatūra, veidotas gleznas un komponēta oriģinālmūzika, kas neatstāja vienaldzīgu visu pasauli. Maksims Gorkijs (*Максим Горький*) rakstīja: *Ciet bija tautas mēles, aizsieti dvēseles spārni, bet tā sirds radīja pasaulei vairākus desmitus ģeniālu mākslinieku vārdus, skaņas un krāsas* (Горький 1917). Krievu mākslas pārstāvji vienmēr tika pamanīti ar saviem gadu simtu iemantotiem mākslinieciskiem un estētiskiem ideāliem. Arhitekti, tēlnieki, gleznotāji, muziķi papildināja tautas mākslas tradīcijas, veicinot valsts tautiskumu, humānismu un augstus estētiskos ideālus. Lielākā mērā iedzīvotājus iespaidoja arī 1917. gadā Lielā Oktobra socialistiskā revolūcija, pēc kuras liela daļa mākslinieku vairs nespēja atrasties dzimtenes teritorijā (Lāce 1962).

Vispirms ieskatīsimies 19. gadsimta beigu un 20. gadsimta sākumā krievu mūzikā. Neskatoties uz to, ka katram komponistam ir sava neatkārtojama mūzikas valoda, tomēr, mākslinieciskajā idejā, viņus apvieno pārliecība par skaistumu un patiesumu. Savos darbos viņi ieguldīja zināšanas un pārdomas saistībā ar vēsturi, cilvēka personību un tā analīzi, tautu, sadzīvi un dabu (Крюков 1966). Par vadošiem un spilgtākajiem komponistiem izvirzījās

Modests Musorgskis (*Модест Мусоргский*), Pēteris Čaikovskis (*Пётр Чайковский*), Nikolajs Rimskis-Korsakovs (*Николай Римский-Корсаков*), Aleksandrs Glazunovs (*Александр Глазунов*), Aleksandrs Skrjabins (*Александр Скрябин*) un S. Rahmaninovs. Komponisti piesātināja savus darbus ar tautiskumu un patiesumu. Spēcīgākais izteiksmes līdzeklis bija liriskais tēls. Tajos caurstrāvo vienotība starp cilvēka dvēseles emocionālo stāvokli un dabas skaistuma sajūtu (Klotiņš 2020). Notikumi valstī un pasaulē ievērojami iespaidoja katra komponista turpmāko darbību. Tika atklāti jauni izteiksmes līdzekļi un horizonti. Piemēram, M. Musorgskis – 19. gadsimta komponists ir revolucionāru ideju audzināts. Viens no pirmajiem, kura daiļradē izpaudās gaidāmās pārmaiņas. Tas iezīmējas pēdējos skaņdarbos. Komponists īpaši asi traktē tautas tēlu – tautas apspiešana, konflikts starp valdību un cilvēku. Savukārt, P. Čaikovskis – komponists, kurš īpaši labi izprata un atspoguļoja mūzikā cilvēku psiholoģisko stāvokli un jūtas. Viņa melodizācijas meistarība neatstāj vienaldzīgu nevienu klausītāju. Čaikovska melodijā savijas un atspoguļojas krievu cilvēka, zemnieka dziedājumi. Nereti viņš izmanto deklamatoriskus, rečitējošus dziedājumus. Īpaši ar revolucionārām kustībām saistās N. Rimskis-Korsakova daiļrade. 1905. gadā viņa opera *Кащей бессмертный* tika uztverta kā revolucionārs sauciens brīvībai. Bet pirms revolūcijas darbos krievu tautas tēlu komponists traktē kā mākslinieku – brīnišķīgu dziesmu, pasaku un vērtību radītāju (Kudiņš 2020). Par vispasaules mieru un cilvēku labklājību sapņoja arī izcils komponists A. Skrjabins. Māksla viņa izpratnē bija veids kā panākt garīgo spēku, veids, kurš spēj uzlabot šo pasauli. Komponists īpaši labi izprata sabiedrības stabilitātes trūkumu, kā arī gaidāmo notikumu vētru. Tāpēc viņa skaņdarbiem raksturīgi pēkšņi un negaidīti uzliesmojumi (Орлова 1982). Savukārt, 20. gadsimtā nāca jauns jeb modernisma stils. Ienāk jauni komponisti ar jaunām idejām. Jaunradē parādās tendence pret impresionismu un vēlīno romantismu. Spilgtākie 20. gadsimta sākuma pārstāji – Igors Stravinskis (*Игорь Стравинский*), Sergejs Prokofjevs (*Сергей Прокофьев*) un Nikolajs Mjaskovskis (*Николай Мясковский*). Komponistu galvenās atšķirīgās pazīmes ir disonances, asimetriska ritmika, neoklasiskas struktūras, motorika (Klotiņš 2020).

Turpinājumā pievērsīsim uzmanību literatūrai. Krievu literatūras pētnieka un filoloģijas zinātni profesora Vladimira Agenosova (*Владимир Агеносов*) grāmatā *Krievu literatūras 20. gadsimta vēsture* ir detalizēta informācija par šo laika periodu. Kā jau tika minēts, arī rakstnieki cieta no pārmaiņām un revolucionāram kustībām valstī. Viņiem nāca ideja veidot darbus cilvēku dvēseles uzlabošanai un iekšējās pasaules stabilizēšanai. Iespaidojās viņi no ģeniāla 19. gadsimta krievu dzejnieka Aleksandra Puškina (*Александр Пушкин*) idejas par

cilvēka iekšējās pasaules harmoniju. Tāpēc, tuvi pēc savām idejām viņiem likās tādi rakstnieki kā Nikolajs Gogolis (*Николай Гоголь*), Mihails Ļermontovs (*Михаил Лермонтов*), Fjodors Tjutevs (*Фёдор Тютчев*) un Fjodors Dostojevskis (*Фёдор Достоевский*). Arī viņu darbos izpaudās sajūta par pasaules harmonijas zudumu, ilgām pēc tās un ticību harmonijas atkal nākšanu nākotnē (Агеносов 2017). Runājot par literatūru 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā ir jāatzīmē, ka savā starpā, galvenokārt, konkurēja divi stili – reālisms un modernisms.

- Reālisms – šo gadsimtu mijā stils turpināja ieņemt vadošo lomu. Šajā laikā vēl darbojās Ļevs Tolstojs (*Лев Толстой*) un Antons Čehovs (*Антон Чехов*). No jaunās paaudzes spilgtākie pārstāvji darbojās pulciņā *Trešdiena* (*Среда*). Tur darbojās tādi rakstnieki kā Ivans Buņins (*Иван Бунин*), Leonīds Andrejevs (*Леонид Андреев*), Vikentijs Veresajevs (*Викентий Вересаев*), Aleksandrs Kuprins (*Александр Куприн*), Nikolajs Garins-Mihajlovskis (*Николай Гарин-Михайловский*), Ivans Šmeļevs (*Иван Шмелев*) un citi. Liela nozīme bija A. Čehova daiļradei. Viņš atvēra jaunus domāšanas un pasaules redzēšanas horizontus. Caur savu darbu varoņiem viņš uzsvēra, ka visi cilvēki ir dažādi, ar savu redzējumu, raksturu un taisnību. Citiem vārdiem sakot, vienai situācijai var būt vairākas subjektīvas taisnības. Viņš bija pret konkrētiem ideoloģiskiem šabloniem, pret konkrētu un vienveidīgu pasaules uztveres sistēmu. Tāpēc, pārsvarā viņa darbos nevienam no varoņiem nav taisnības vai netaisnības. Savukārt kopumā reālisma pārstāvju galvenā ideja tika akcentēta uz cilvēka spēju pretoties un mainīt nelabvēlīgo apkārtni (Вангеров 2004).
- Modernisms – ieņēma nozīmīgu vietu šo gadsimtu mijā. Pretstatā reālismam, pirmajā plānā iziet subjektīva realitātes modelēšana. No modernisma izriet vairāki strāvājumi, piemēram, simbolisms, akmeisms, futūrisms. Simbolisms bija pirmais virziens, kas iespaidoja krievu kultūru. Tā idejas pārgāja filozofiskos, reliģiskos, biogrāfiskos un zinātniskos darbos. Interesants fakts, ka daži simbolisma pārstāvjiem, tādi kā Fjodors Sologubs (*Фёдор Сологуб*) un Andrejs Belovs (*Андрей Белов*) pēc iespējas maksimāli centās sintezēt literatūru ar mūziku – uz skaņdarbu pamata veidoja savu darbu tekstu. Galvenā simbolisma atšķirība – ne tik daudz atveidot cīņu starp labo un ļauno, cik parādīt cilvēkā esošos pretstatus. Viņi tiecās nevis morālai audzināšanai, bet caur estētiskiem ideāliem pietuvināt cilvēkus Augstākam spēkam – visa Radītājam. Krievu mākslā izveidojies tā sauktais *Sudraba laikmets*. Parādās tendence uz divpasauļu būtību.

Poētiskais savienojas ar mitoloģiju. Pasaules redzējums nāk no sapņiem un domu lidojuma. Starp vadošiem rakstniekiem ir Valērijs Brjusovs (*Валерий Брюсов*), Aleksandrs Bloks (*Александр Блок*), Nikolajs Gumiļovs (*Николай Гумилёв*), Anna Ahmatova (*Анна Ахматова*), Marina Cvetajeva (*Марина Цветаева*) un citi. Īpašu vietu *Sudraba laikmetā* ieņem garīgie meklējumi, kas savijas un ir meklējami senkrievu tautas idejās par brālību un visa dzīva vienotību. Šīs idejas atspoguļojās arī Sergeja Jeseņina (*Сергей Есенин*) un Borisa Pasternaka (*Борис Пастернак*) darbos. Runājot par *Sudraba laikmetu* ir jāatzīmē tāda raksturīga īpašība kā visu mākslas veidu sintēze – literatūra, mūzika, teātris, dejas, glezniecība. Mākslinieki sadarbojās un bagātināja tautas kultūru (Rudzīte 2012).

Turpinājumā iedziļināsimies glezniecībā. Arī šī mākslas virziena pārstāvji, iespaidojoties no notikumiem valsts teritorijā, papildināja un bagātināja gleznu. Liela daļa mākslinieku 19. gadsimta beigās pievērsās zemnieku tēmai. Šeit ir jāmin tādi gleznotāji kā, piemēram, Sergejs Korovins (*Сергей Коровин*), Abrams Arhipovs (*Абрам Архипов*), Sergejs Ivanovs (*Сергей Иванов*). Ir raksturīga zemnieku dzīvesatveidošana no dažādiem skatpunktiem. Zemnieku darbs un dzīve saistās ar dabu, tāpēc mākslinieki savos darbos iekļauj krāsu spēles dabas skatu atveidei. Piemēram, A. Arhipovs, īpaši labi zinot zemnieku dzīvi, savos darbos iekļauj gaismu un krāsas, papildina gleznu ar dzīvīgumu. Ir jāatzīmē, ka bieži tas iezīmējas darbu otrajā plānā un ievērojami kontrastē pirmo plānu – zemnieku reālo dzīvi. Lai atveidotu situācijas drūmo un dramatisko noskaņu, mākslinieki vairāk izmanto pelēkās krāsas toņus. Bezcerība, nelaimīga dzīve, fiziski smags darbs – tas, kas raksturo zemnieku dzīvi. Tomēr ir cerība laimīgai nākotnei – gaišai un optimiskai dzīvei. Savukārt, S. Ivanovam parādās darbi, kas atveido revolucionāras idejas, zemnieku pretestību, kā arī asiņainu vardarbību pret tautas sacelšanos. Kaut kas līdzīgs iezīmējas Nikolaja Kasatkina (*Николай Касаткин*) gleznās. Vadošā līnija viņa darbos ir strādnieku un proletariāta revolucionārā kustība. Viņš atveidoja cilvēku nabadzīgākā slāņa dzīvi un ir rakstījis: ... *kur nevar srādāt dzīvnieks, viņu aizvietos cilvēks* (Бартенев 1987: 158). Cilvēku sejās gleznotājs atveidojis sāpes, bezspēku, nogurumu, kā arī dusmu kāpinājumu. Jāsaka, ka mākslinieki savos darbos veidoja arī cilvēka un dabas vienotību. Tā, piemēram, Mihails Nesterovs (*Михаил Нестеров*) savos meklējumos ir nonācis pie portretiem, kur daba ne tikai bagātina gleznu, bet arī papidina personāža raksturu un tēlu. Kā spilgtākie glezniecības pārstāvji 19. gadsimta un 20. gadsimta mijā tiek uzskatīti Valentīns Serovs (*Валентин Серов*), Konstantīns Korovin (*Константин Коровин*) un Mihails Vrubels (*Михаил Врубель*) (Зотов 1979).

Īpaši liela nozīme visām mākslas nozarēm bija 1890. gados veidotai biedrībai – *Мир искусства*. To veidoja Pēterburgas mākslinieki. Galvenā ideja – ievest jauninājumus krievu mākslā, paaugstināt māksliniecisko kultūru, lielāku uzmanību veltīt savas valsts tradīcijām un ārvalsu kultūrām. Šajā laikā uzplauka grafikas māksla. Jāatzīmē Aleksandrs Benua (*Александр Бенуа*), kas īpaši pilnveidoja grāmatu grafiku. Vēl viena, ne mazāk nozīmīga biedrība ir *Союз русских художников* (1903 – 1923), veidota Maskavā. Galvenais žanrs, kurā darbojās mākslinieki ir ainava. Viņi attēloja dabas skaistumu visās krāsu paletēs. 1905. gada revolūcija mainīja visu. Pirmajā plānā nāca revolucionārās kustības idejas. Šajos gados ievērojami uzplauka satīriskā grafika žurnālos (Бартенев 1987).

Kā nākamo mākslas virzienu vēlos aplūkot arhitektūru. Gadsimtu mijā arhitektūras mākslā sāk attīstīties modernisms. Meistari izveidoja jaunus izteiksmes līdzekļus ēku kompozīcijā – ienāk asimetrija. Viena no galvenajām modernisma problēmām – mākslu sintēze. Ir jāveido darbi, kas sevī savieno kardināli dažādas mākslas tendences. Kopumā šī perioda arhitektūrai raksturīga nenotiekta, dažreiz pretrunīga stilistika. Tajā savijas eklektikas¹ fragmenti, modernisma mākslinieciski meklējumi un daudzveidīgas retrospektīvisma² nokrāsas. Viens no vadošiem modernisma arhitektiem – Fjodors Šehtels (*Фёдор Шехтель*). Ēku apdarē viņš izmantoja senkrievu arhitektūras stilizācijas piemērus. Ir jāatzīmē arī Fjodors Lidvals (*Фёдор Лидваль*) – ievērojams tā laika dzīvojamo ēku arhitekts Pēterburgā. Arī šo mākslas virzienu ievērojami iespaidoja 1905. gada revolūcija. Nāca jaunais vilnis – neoklasika, kas savijās ar krievu stila jauninājumiem. Šeit jāmin tādi arhitekti kā Ivans Fomins (*Иван Фомин*), Vladimirs Šuko (*Владимир Шuko*), Aleksejs Šusevs (*Алексей Шусев*), Aleksandrs Tamanjans (*Александр Таманян*). Gadu gaitā viņi kļuva par vadošiem padomju arhitektiem (Лисовский 2009).

Turpinājumā ieskatīsimies skulptūras mākslā. 19. gadsimta beigu un 20. gadsimta sākuma krievu skulptūra atdzīvinājās un ievērojami attīstījās. Skulptūras tika veidotas ar demokrātisku ideju. Pamazām papildinājās darbu tematiskais plāns. Meistari attālinājās no akadēmiskās formas izveides, kā arī sāka izmantot daudzveidīgus materiālus – ne tikai ierasto marmoru un bronzu, bet arī akmeni, koku un mālu. Starp ievērojamākiem skulptūras meistariem jāatzīmē Paolo Trubeckojs (*Паоло Трубецкой*), Anna Golubkina (*Анна Голубкина*), Sergejs Koņenkovs (*Сергей Коненков*), Aleksandrs Matvejevs (*Александр Матвеев*).

¹Arhitektūras virziens, kas veidojās 19. gadsimta vidū. Tam raksturīga dažādu vēsturisku stilu atdarināšana.

²Arhitektūras virziens, kas veidojās 20. gadsimta pirmajā pusē. Balstās uz savas tautas iepriekšējo gadsimtu stilu apgušanu.

Revolucionāras idejas savos darbos īpaši izteica A. Golubkina. Viņa bija pirmā, kas izveidoja Karla Marksa (*Karl Marx*) – ebreju izcelsmes vācu filozofa un revolucionāra – portretu. Kā arī pirmā, kas centās izveidot proletariāta cīnītāja tēlu. A. Golubkina – īsts psiholoģiski skulpturētu portretu meistars, kas viennozīmīgi atbalsta demokrātisko ideju ideālus (Бартенеv 1987).

Apkopojot iepriekš sniegto informāciju, ir jāsaka, ka 19. gadsimta beigu un 20. gadsimta sākuma krievu māksla tika ietekmēta dažādu vēsturiski svarīgu notikumu iespaidā. Mākslinieki savu vienotību un spēku centās atspoguļot caur skaņām, krāsām un visdziļākajiem vārdiem. Neskatoties uz nežēlīgo laika posmu, krievu tautā veidojās jauni talanti un šedevru autori. Komponisti īpaši labi izjuta gaidāmās pārmaiņas. Caur mūzikas skaņām viņi centās dot tautai spēku cīņā ar grūtībām, uzlabot cilvēku garīgo stāvokli, kā arī kopumā padarīt šo pasauli labāku. Šo gadsimtu mijā rakstnieki bija jaunu ideju pārpildīti. Tika veidoti darbi cilvēku iekšējās pasaules harmonijas stabilizēšanai; mudināja un veicināja spēju pretoties nelabvēlīgai videi; atgādināja par tautas vienotību un spēku; veidoja sakarību starp realitāti un mitoloģiju un sapņiem. Gleznotājus piesaistīja dabas tēma, ko atspoguļoja ainavās; portreti, caur kuriem atveidoja zemnieku sūro dzīvi; kā arī vēlāk – atspoguļoja revolucionāras idejas. Arhitektūrā dominē modernisma stils. Meistari savos darbos sintezē dažādu gadsimtu stilus, veidojot saikni ar senkrievu tautas tradīcijām. 19. gadsimta beigu un 20. gadsimta sākumā skulptūras māksla piedzīvoja savu atdzimšanu un pilnveidošanu. Īpaši to sekmēja revolucionāras kustības. Šīs idejas īpaši labi izdevās atveidot skulptūras meistariem. Kopumā visi tā laika mākslinieki savus spēkus veltīja tautai – tās spēkam, mieram un izturībai.

Literatūras saraksts

Lāce, Rasma (1962). *Krievu māksla*. Rīga: Latvijas valsts izdevniecība

Riesemann, Oskar (2017). *Биографии великих музыкантов. Сергей Рахманинов*. Москва: АСТ

Rudzīte, Ksenija (2012). *Sudraba laikmets. 1890–1930 Krievu māksla no Baltijas valstu muzeju kolekcijām*. Rīga: Latvijas Nacionālais mākslas muzejs

Агеносов, Владимир (2017). *История русской литературы XX века*. Москва: Юрайт

Алексеев, Александр (1982). *История фортепианного искусства*. Москва: Музыка

Бартнев, Игорь (1987). *История русского искусства*. Москва: Изобразительное искусство

Вангеров, Сергей (2004). *Русская литература XX века. 1890–1910*. Москва: Республика

Зотов, Алексей (1979). *Русское искусство с древних времен до начала XX века*. Москва: Искусство

Крюков, Алексей (1966). *Русская музыка на рубеже XX века*. Москва: Музыка

Лисовский, Владимир (2009). *Архитектура России XVIII – начала XX века. Поиски национального стиля*. Москва: Белый город

Орлова, Елена (1982). *Очерки о русских композиторах XIX – начала XX века*. Москва: Музыка

Соловцов, Анатолий (1950). *Второй и третий фортепианные концерты Рахманинова*. Москва: Государственное музыкальное издательство

Citi avoti:

Klotiņš, Arnolds (2020). *Mūzika. Nacionāla enciklopēdija*

Kudiņš, Jānis (2020). *Nikolajs Rimskis-Korsakovs. Nacionāla enciklopēdija*